

Targum Hiob 21,20–27 w Qumran

Wstęp

Aramejskie teksty Księgi Hioba znajdują się w rękopisach 4 Groty i 11 Groty¹ znalezionych w Qumran. W 4 Grocie zachował się rękopis (4Q157) zawierający wiersze Hi 3,5–6 i 4,17–5,4.

15 procent oryginalnego tekstu targumu Księgi Hioba pochodzi z 11 Groty, odkrytego przez Beduina w 1956 r. i zawiera następujące wiersze: 11Q10 – Hiob 17,14 – 42,11.

Z wyjątkiem małego fragmentu z targumu do Księgi Kapłańskiej (4Q156 – 100 przed Chr.) targum Księgi Hioba z 11 Groty uchodzi za najstarszy, jaki posiadamy.

Targum Hioba, który pochodzi z Qumran, może być wersją, do której odnosi się nota w greckim apendyksie do tej księgi w LXX 42,17b: *To jest przełożone z księgi syryjskiej (ek tes Syriakes biblou)*².

W związku z odkryciem fragmentów aramejskiego targumu do Księgi Hioba w Qumran uczeni byli zmuszeni odróżniać targum qumrański od dotychczas znanego i upowszechnionego targumu do Księgi Hioba, a pochodzącego być może z okresu końca formacji Talmudu. Dotychczasowy znany targum zwany jest rabinicznym.

Dzięki odkryciom w Qumran posiadamy obecnie trzy targумы aramejskie, a mianowicie: targum rabiniczny (RtrgHi), targum qumrański (TrgQ) i tekst syryjskiej Peszitty.

W najnowszym studium dotyczącym targumu Księgi Hioba z Qumran Dawid Shepherd³ zwraca uwagę na potrzebę studiów porównawczych pomiędzy tymi trzema targumami, aby wskazać podobieństwa

¹ A.S. Van der Woude, *Job, Targum of*, w: *Encyclopedia of the Dead Sea Scrolls*, red. L.H. Schiffman–J. C. VanderKam, Oxford 2000, t. 1, s. 413–414.

² J.A. Fitzmyer, *101 pytań o Qumran (Biblioteka Zwojów. Tło nowego Testamentu 4)*, Kraków 1997, s. 46.

³ D. Shepherd, *Targum and Translation. A Reconsideration of the Qumran Aramaic Version of Job (Studia Semitica Neerlandica 45)*, Assen 2004, s. 1–317, specjalnie s. 41–75.

i różnice, opuszczenia i dodatki zachodzące na płaszczyźnie leksykalnej, semantycznej i teologicznej. Ponadto, należy postawić sobie pytanie, jaka jest relacja targumu qumrańskiego do tekstu masoreckiego i greckiej Septuaginty.

D. Shepherd stosuje następującą metodę porównawczą: tekst wiersza hebrajskiego zestawia z paralelnymi tekstami targumu qumrańskiego, rabbinicznego, z tekstem Peszitty i dwoma przekładami angielskiej Biblii.

Edycja tekstu oksfordzkiego: DJD⁴ XXIII, 96 Col.V Hiob 21,20–27

Interesujący nas fragment targumu z Qumran Hiob 21,20–27 został wydany w edycji oksfordzkiej w 23 tomie:

[ע²⁰]ינוהי במפלתה ומחמת מרא ישתא]

Jego oczy [ogłędają] jego upadek. I niech pije gniew Pana!

[ו] ארו מא [צבו לאלהא בביתה ו] Oto co za sprawą Boga w jego domu

[מנין] ירחוהי גזירין liczba jego miesięcy została skrócona.

הלא²² אלהא Czy jest u Boga

אברוהי²⁴ מדין [הוא רמא מדין] wiedza ? On osądzi możnych: jego członków,

גרוהי²⁵ ימות בנפשו [] jego kości. Inny umiera z (udręczoną) duszą.

לא אכל²⁶ בחדה על [] On nie jadł... wspólnie na...

ארו ידעת²⁷ [ע] ליהון ...na nich. Oto ja znam.

[] י התעישו Wyście spiskowali [przeciw] mnie.

Komentarz

Hiob 21,20

BT: *Niech ujrzy oczami swą klęskę, niech gniew Wszechmocnego wypije!*

⁴ DJD= F. García Martínez – E.J. Tigchelaar – A.S. Van der Woude, *Qumran Cave 11 (Discoveries in the Judean Desert XXIII)*, Oxford 1998, s. 96.

W pierwszej linii zachowały się w tekście qumrańskim trzy wyrażenia. Z pierwszego wyrażenia zachowała się jedynie litera alef ע⁵, która daje początek rekonstruowanemu wyrażeniu ע[ינוהי (jego oczy).

Sugerowany czasownik (oglądają) występujący przed wyrażeniem (jego oczy) ma dwie formy: יחזון⁶, יחזון⁷ jako odpowiednik TM יראו, LXX: ἰδοισαν.

Wyrażenie במפלתה „na jego upadek” składa się z partykuły ב, rzeczownika w *status constructus* מפלת i zaimka sufigowanego ה.

Forma מפלת⁸ pochodzi od formy podstawowej מפלתא (syr. ܡܦܠܬܐ, hbr. מַפְלָה od נפל), oznaczając upadek i wchodzi w następujące związki frazeologiczne:

Ez 31,13 – מפלת קטילוהי „upadek jego napastników”,

Ez 31,16 – מפלתיה – „jego upadek”,

Est 8,15 – מפלתיה דהמן – „upadek Hamana”,

Prz 29,26 – יחמון במפלתהון – „oni będą oglądać ich upadek”.

Ponadto, odpowiednikiem aramejskiego terminu מפלת (hbr. פִּירוּ *hapax legomenon*) są w przekładach greckich: LXX σφαγήν Symmachus πῶσιν.

W Hi 31,29 LXX hebrajski termin פִּירוּ oddaje przez πῶμα.

Na uwagę zasługuje również paralelne wyrażenie w Prz 29,16:

וצדיקים במפלתם יראו „a sprawiedliwi ujrzą ich upadek”⁹.

Wyrażenie qumrańskie במפלתה ע[ינוהי posiada następującą wersję paralelną w RtrgHi¹⁰: יחמון עינוהי תבריה.

Wyrażenie תבריה „jego nieszczęście” (תִּבְרִיר, תִּבְרִיא) jest paralelnym do מפלתה, gdyż oznacza „złamanie, w sensie przenośnym – zniszczenie, nieszczęście”¹¹. Peszitta używa również paralelnego określenia „הכנסת – jego klęska”¹².

Tradycje przekładowe:

1) Tekst masorecki	Septuaginta	RtrgHi
יִרְאוּ עֵינָיו	ἰδοισαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτου	יחמון עינוהי
2) Tekst masorecki	TrgQ	Peszitta
יִרְאוּ	יחזון	ܢܬܬܐ

⁵ DJD, s. 97.

⁶ K. Beyer, *Die aramäischen Texte vom Toten Meer*, Göttingen 1984, s. 286.

⁷ DJD, s. 97

⁸ J. Levy, *Chaldäisches Wörterbuch über die Targumim*, Köln² 1959, t. 2, s. 59–60.

⁹ E.W. Tuinstra, *Hermeneutische Aspecten van de Targum van Job uit Grot XI van Qumran*, Groningen 1970, s. 12,73 nn.

¹⁰ E.W. Tuinstra, dz. cyt., s. 146.

¹¹ J. Levy, dz. cyt., t. 2, s. 527.

¹² Por. J. Payne Smith, *A Compendius Syriac Dictionary (CSD)*, Oxford 1976, s. 2.

- 3) Tekst masorecki Septuaginta RtrgHi TrgQ Peszitta
 בִּידוֹ *σφαγήν*, Sym. *πτρωδιν* תבריה מפלתה אכנא

Wnioski:

- 1) Rekonstruowany czasownik יִחְזוֹן, który przypuszczalnie mógłby występować w tekście qumrańskim, koresponduje do tekstu syryjskiego *ܢܬܬܐܝܢ*.
- 2) W dwu targumach na oznaczenie funkcji widzenia występują dwa rdzenie: TrgQ – חזי; RtrgHi – חמי, z których pierwszy uchodzi za peryferyjny, a drugi za częściej występujący w aramejskim palestyńskim¹³.
- 3) Hebrajskie wyrażenie בִּידוֹ, które występuje jako *hapax legomenon*, zostało oddane dwoma terminami paralelnymi znaczeniowo: TrgQ – מפלת, RtrgHi – תבריה

W drugiej części stychu zachowały się jedynie fragmenty wyrażenia, który wydawcy wydania oksfordzkiego rekonstruują jako [יִחְזוֹן]מת מרא ישתא¹⁴.

Natomiast inni wydawcy, z uwagi na nieczytelność, nie podejmują próby interpretacji¹⁵.

Pierwsze wyrażenie יִחְזוֹןמת jest złożeniem z spójnika ו + partykuła skrócona מ + rzeczownik w *status constructus* חמת „gniew”¹⁶.

Rzeczownik מרא określa spośród piętnastu znaczeń między innymi Boga jako odpowiednik hebrajskiego שֶׁדִּי „Najwyższy”¹⁷.

Forma ישתא jako imperfektywna 3 os. l. poj. oznacza zamiar „będzie (pił)”.

Propozycja rekonstrukcji TrgQ różni się od RtrgHi:

- a) nazwa gniewu: חמת i רונזיה,
- b) imię Boga: שדי i מרא.

Tekst Peszitty zbliża się do tekstu qumrańskiego: *ܡܪܐ ܫܕܝܐ*.

Tekst RtrgHi *ܪܘܢܝܐ* stosuje drugie określenie pojęcia „gniewu”.

¹³ M. Sokoloff, *A Dictionary of Jewish Palestinian Aramaic*, Ramat Gan 1992, s. 194, 205.

¹⁴ DJD, s. 96.

¹⁵ Por. J.P.M. Van der Ploeg–A.S. Van der Woude, *Le Targum de Job de la Grotte XI de Qumran (Editio princeps)*, Leiden 1971, s. 20; K. Beyer, dz. cyt., s. 286; M. Sokoloff, *The Targum to Job from Qumran Cave XI*, Ramat Gan 1974, s. 36; B. Jongeling–C.J. Labuschagne–A.S. Van der Woude, *Aramaic Texts from Qumran*, t. 1 (*Semitic Study Series 4*), Leiden 1976, s. 17; F. García Martínez–E.J.C. Tigchelaar, *The Dead Sea Scrolls. Study Edition*, t. 2, s. 1186.

¹⁶ Por. K. Beyer, dz. cyt., s. 581.

¹⁷ K. Beyer, dz. cyt., s. 631.

4) Tekst LXX w zakończeniu różni się od tekstu masoreckiego: ἀπὸ δὲ κυρίου μὴ διασωθείη i ta fraza nie znalazła kontynuacji w przekładach.

Hiob 21,21

BT: *Czy mu po śmierci zależy na domu, gdy liczba miesięcy skończona?*

W pierwszej części w. 21 analizujemy trzy zachowane wyrażenia: **בביתה צבו לאלהא**. Dwa pierwsze wyrażenia **צבו לאלהא** „życzenie Boga” są interpretacją targumiczną hebrajskiego wyrażenia **וְהִפְצֹו**¹⁸. W tekście qumrańskim dodano nazwę Boga **אלהא**.

Aramejski termin **צָבֻּ, צָבֻּתָא** r. ż. (syr. ܥܒܐ, ܥܒܬܐ) oznacza żądanie, chcenie, wolę i występuje między innymi w targumach:

- Kpł 8,15 – **וְאֵייתִי בְלֹא צָבו** „i przyniósł bez żądania”,
- Rdz 24,5 – **צָבוֹת אֶתְתָא** „żądanie kobiety”,
- Hi 31,16 – **צָבוֹת מַסְכִּינִיא** „żądanie ubogich”.

Związek wyrazowy **בביתה צבו** ... posiada paralelny odpowiednik w Talmudzie – Joma 86b – **וְצָבו בֵּיתָהּ לֵית עֵבִיר** „a żądania wobec jego domu nie zrealizował”.

Wydawcy oksfordzcy²⁰ wstawiają przed rzeczownik **צבו** partykułę **אָרו** (oto)²¹ i zaimek **מָא** (co), który w targumach ma trzy formy: **מָה**, **מָהּ**, **מָהִי**²², natomiast wyrazy **אָרו מָא** są pominięte w innych wydaniach²³. W RtrgHi występuje forma paralelna **אָרוֹם מָה**.

W RtrgHi występuje wyrażenie paralelne w stosunku do lekcji qumrańskiej jako odpowiednik hebrajskiego **וְהִפְצֹו**, a mianowicie **רְעוּתִיהָ** (jego żądanie). Forma podstawowa brzmi **רְעוּ, רְעוּתָא** (hebr. רְעוּת) i oznacza – pożądanie, żądanie jakiejś rzeczy, upodobanie.

Wyrażenie trzecie **בביתה** „w jego domu” jest wiernym tłumaczeniem tekstu hebrajskiego **בביתו** i zgadza się z innymi wersjami.

¹⁸ Por. DJD, s. 97.

¹⁹ J. Levy, dz. cyt., t. 2, s. 311.

²⁰ DJD, s. 96.

²¹ K. Beyer, dz. cyt., s. 522.

²² Por. J. Levy, dz. cyt., t. 2, s. 1.

²³ Por. J.P.M. Van der Ploeg – A.S. Van der Woude, dz. cyt., s. 20; M. Sokoloff, dz. cyt., s. 36; K. Beyer przed **צָבו** umieszcza partykułę **וְ**. Por. K. Beyer, dz. cyt., s. 286.

W drugiej części wiersza występują kolejne trzy wyrażenia: גִּזְרִין „liczba jego miesiący została skrócona”.

Z pierwszego rzeczownika zachowała się jedynie spółgłoska nun, która jest podstawą do rekonstruowania formy גִּזְרִין (hebr. מִסְפָּר) w oparciu o formę targumiczną גִּזְרִין i formę Peszitty ܡܣܦܪ²⁴.

Drugie wyrażenie יִרְחֹוּהִי (jego miesiący) składa się z rzeczownika oznaczającego w *status constructus* liczby mnogiej „miesiący” oraz zaimka sufigowanego liczby pojedynczej הִי. To wyrażenie qumrańskie jest wiernym przekładem hebrajskiego wyrażenia חֹדְשָׁיו, posiada identyczny odpowiednik w RtrgHi יִרְחֹוּהִי oraz paralelne formy o tym samym znaczeniu w LXX i w Peszicie.

Trzecie wyrażenie גִּזְרִין jest formą partycypialną liczby mnogiej od גָּזַר (skracać, obcinać) formy Qal, która ma odpowiedniki w hebrajskim גָּזַר, a w syryjskim ܕܥܝܪ²⁵.

W RtrgHi występuje forma paralelna 3. os. l. mn. Ithpeel od czasownika (פָּלַג, dzielić, rozłożyć na części), której odpowiednikiem syryjskim jest forma czasownika ܦܠܓ²⁶.

Grecki czasownik διημέθησαν (3. os. l. mn. aoryst bierny) koresponduje do aramejskiej formy גִּזְרִין z Qumran, czego nie zauważył T. Muraoka²⁷, który cytując aramejski czasownik גָּזַר, w klasie Peal podaje jedynie formę ܓܙܪܗܢܐ jako odpowiadającą w Septuagincie, natomiast wymienił ten czasownik grecki jako odpowiednik formy aramejskiej z RtrgHi פָּלַג²⁸.

Tradycje przekładowe TM:

1) Tekst masorecki	TrgQ	RtrgHi	
	מַה־הֶפְצֹו	רעותיה	מא צבו לאלהא
LXX	– τί θέλημα αὐτοῦ	Peszitta	– ܡܣܦܪܐ
2) Tekst masorecki	TrgQ	RtrgHi	LXX
	בְּבִיתֹו	בביתה	ἐν οἴκῳ αὐτοῦ
Peszitta	– ܡܣܦܪܐ		
3) Tekst masorecki	TrgQ	RtrgHi	LXX
	חֲצֵצֹו	גִּזְרִין	אתפלינו
			διημέθησαν
4) Lekcja Peszitty	ܡܣܦܪܐ	ܡܣܦܪܐ	„będą strzegli przez jego synowie” odbiega od pozostałych przekładów.

²⁴ DJD, s. 97.

²⁵ Por. J. Levy, dz. cyt., t. 1, s. 133.

²⁶ Por. J. Levy, dz. cyt., t. 2, s. 265.

²⁷ Por. T. Muraoka, *Hebrew/Aramaic Index to the Septuagint. Keyed to the Hatch-Redpath Concordance*, Grand Rapids 1998, s. 34.

²⁸ Por. T. Muraoka, dz. cyt., s. 119.

Wnioski:

- 1) Fraza z Qumran **לאלהא צבו** jest zwykłą interpretacją targumiczną hebrajskiego wyrażenia **הַפָּצוּ**, RtrgHi **רעותיה** podaje paralelną lekcję.
- 2) Zwrot „liczba jego miesięcy” **חֲדָשָׁיו וּמִסְפָּר** został wiernie oddany w każdej tradycji.
- 3) W TrgQ i w RtrgHi czasowniki określające czynność skrócenia liczby miesięcy użyte są paralelnie: **גזירין** i **אתפלינו**.

Hiob 21,22

BT: *Czy Boga chcesz uczyć mądrości, Tego, co sądzi mocarzy?*

Wiersz 22 jest trudny do odczytania. W pierwszej części wiersza zachowały się jedynie trzy spółgłoski, które wydawcy oksfordzcy²⁹ rekonstruuja jako [**מנרע**] **הלאןלהא** „Czy u Boga jest wiedza?”. Pierwsi wydawcy: Van der Ploeg–Van der Woude³⁰, M. Sokoloff i K. Beyer jedynie uzupełniają pierwszy wyraz – **הלאןלהא**. Ten związek wyrazowy **הלאןלהא** składa się z partykuły pytajnej **ה** plus *nota dativi* **ל** plus nazwa teoforyczna **אלהא**.

Rekonstruowana forma **מנרע** „wiedza” jest bezokolicznikiem klasy Qal i oznacza – wiedzę, poznanie, rozum i pochodzi od rdzenia **נרע**³¹. Tekst LXX dokonuje interpretacji wyrażenia hebrajskiego **יָעַת**, oddając przez dwa rzeczowniki o zbliżonym znaczeniu: **οὐνεσσιν και ἐπιστήμην**.

Zachowała się druga część wiersza: **הוא רמיא מדין** „On sądzi możnych”. Wyrażenie **רמיא** „możni” jest wiernym przekładem hebrajskiego terminu **רָמִים**. RtrgHi posiada inną lekcję, a mianowicie **שמי מרומא** „nieba najwyższe”, tzn. wysokie niebo³².

Trzecie wyrażenie **מדין** jest imiesłowem I. poj. absol. r. m. klasy Pael od rdzenia **דין** „sądzić”. Analogicznie RtrgHi posiada formę imiesłowu, ale klasy Peal **דיין**.

Wyrażenie w RtrgHi na początku wiersza **אִיפֶשֶׁר** koresponduje do wyrażenia LXX **πότερον** „możliwe”.

²⁹ DJD, s. 96.

³⁰ Por. J.P.M. Van der Ploeg–A.S. Van der Woude, dz. cyt., s. 20; M. Sokoloff, dz. cyt., s. 36; K. Beyer, dz. cyt., s. 286.

³¹ K. Beyer, dz. cyt., s. 594.

³² Por. J. Levy, dz. cyt., t. 2, s. 68.

Tradycje przekładowe:

1) Tekst masorecki	TrgQ	RtrgHi	LXX	Peszitta
הָלֵאֵל	הִלְאֵלְהָא	לֵאֵל	ὁ κύριος	ܠܐܠܗܐ
2) Tekst masorecki	TrgQ	RtrgHi		
דַּעַת	מִנְדַּע	מִנְדַּעַא		
	LXX –	σύνεσιν καὶ ἐπιστήμην		Peszitta – ܡܢܬܐ
3) Tekst masorecki	TrgQ	RtrgHi	LXX	Peszitta
רָמִים	רְמִיא	שְׁמִי מְרוֹמָא	ψόνους	ܠܡܝܐ
4) Tekst masorecki	TrgQ	RtrgHi	LXX	Peszitta
יִשְׁפּוּט	מִדִּין	דִּיין	διακρινεῖ	ܡܢܬܐ

Wnioski:

- 1) Hebrajski termin „wiedza” דַּעַת oddano w targumach obydwu tym samym terminem מִנְדַּע, co wskazuje na wierność tekstowi masoreckiemu w przeciwieństwie do greckiej Septuaginty – σύνεσιν καὶ ἐπιστήμην.
- 2) Wyrażenie wstępne w RtrgHi אִיפְשָׁר zdradza paralele do LXX πότερον.
- 3) Hebrajski termin רָמִים „możni” został jedynie wiernie oddany w targumie qumrańskim רְמִיא i w tekście syryjskim ܠܡܝܐ, a tekst RtrgHi i LXX podają własne interpretacje.
- 4) Hebrajski czasownik kończący wiersz 22 יִשְׁפּוּט został wiernie oddany w pozostałych wyżej wymienionych tradycjach.

Hiob 21,23

BT: *Jeden umiera szczęśliwy, ze wszech miar bezpieczny, bez-troski.*

Ten wiersz nie zachował się w targumie qumrańskim.

Hiob 21,24

BT: *Naczynia ma pełne mleka, szpik jego kości jest świeży.*

Pierwsze wyrażenie w TrgQ אַבְרָןְוֹהִי „jego członki” koresponduje z hebr. עֲטִינָיו „jego naczynia”. W manuskrypcie qumrańskim zachowały się jedynie dwie spółgłoski אב. Wydawcy pierwszej edycji sugerują dwie możliwości uzupełnienia:

- a) przez dodanie spółgłoski d ד (אבר) i wówczas byłoby znaczenie „zginie, ulegnie zniszczeniu”, co byłoby mało prawdopodobne ze względu na wyrażenie w w. 25a דן ימות,
- b) przez dodanie spółgłoski r ר i zaimka sufigowanego (אברן) i wówczas mogłoby oznaczać „jego członki”³³.

Forma podstawowa אבר (dialekt aramejsko-targumiczny איברא) oznacza część ludzką lub zwierzęcia. Występuje w tekstach qumrańskich w Hi 21,24 i w 11QTempelrolle 24,9³⁴.

Wyrażenie hebrajskie עֲטָנִי „jego naczynia” jest to *hapax legomenon* w Biblii hebrajskiej i oznacza – naczynie, policzek, piers³⁵.

Dokładniej hebrajski *hapax legomenon* עֲטָנִי w formie podstawowej oznacza³⁶:

- a) złożone oliwki do suszenia jako oliwki bogate w tłuszcz – Hi 21,24,
- b) wnętrzości – por. Biblische Notizen 4 (1977) 9–12,
- c) piersi,
- d) kadź.

Septuaginta ten hebrajski termin tłumaczy przez wnętrzości *ἐγκάρτα*, który w tekstach Miszny oznacza „tłuszcz z oliwy”. Terminy אבר i עֲטָנִי mogą mieć znaczenie eufemizmu na określenie męskich genitaliów³⁷.

RtrgHi wybiera jedno ze znaczeń formy podstawowej עֲטָנִי: נִיזוּהִי \ בִּיזוּהִי. Forma podstawowa brzmi בִּיזָא i posiada dwa znaczenia podstawowe: zdobycz i pierś. W liczbie mnogiej występuje w Hi 21,24 w znaczeniu, że piersi są wypełnione tłustym napojem. To podwójne znaczenie בִּיזָא jako łup i pierś w języku aramejskim odzwierciedla podobną sytuację w języku hebrajskim שָׁד, שָׁד³⁹.

Drugie wyrażenie גִּרְמוּהִי „jego kości” odpowiada hebrajskiemu עֲצָמוֹתָיו i posiada tego samego typu określenia w RtrgHi: גִּרְמוּהִי; syr. ܠܥܥܡܐ.

³³ J.P.M. Van der Ploeg–A.S. Van der Woude, dz. cyt., s. 21.

³⁴ K. Beyer, dz. cyt., s. 504.

³⁵ Por. P. Briks, *Podręczny słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*, Warszawa 1999, s. 257.

³⁶ W. Baumgartner – J. J. Stamm, *Hebräisches und aramäisches Lexikon zum Alten Testament*, Leiden 1983, t. 3, s. 770.

³⁷ Por. DJD, s. 97.

³⁸ Por. D. Stec, *The Text of the Targum of Job*, Leiden – New York – Köln 1994, s. 146.

³⁹ Por. J. Levy, dz. cyt., t. 1, s. 87–88.

Tradycje przekładowe:

1) Tekst masorecki	TrgQ	RtrgHi	LXX	Peszitta
עֵטֵינִי	אברִנוֹהִי	ביִזוּהִי	τὰ ἔγκαιρα	ܡܥܬܐ
2) Tekst masorecki	TrgQ	RtrgHi	LXX	Peszitta
עֲצֻמוֹתָיו	גרִמוֹהִי	גרִמוֹהִי	μυελός	ܡܥܬܐ

Wnioski:

- 1) Pierwsze rekonstruowane wyrażenie אברִנוֹהִי qumrańskie zwraca nam uwagę na istnienie jakiegoś prasubstratu językowego, którego znaczenie podstawowe mogło realizować się w danym kontekście kulturowym.

אברִנוֹהִי

członki jego

ביִזוּהִי
piersi jego

עֵטֵינִי
jego oliwki

τὰ ἔγκαιρα αὐτοῦ
wnętrzości jego

ܡܥܬܐ

jego wybrani

- 2) Drugie wyrażenie qumrańskie גרִמוֹהִי jest identyczne z lekcją RtrgHi גרִמוֹהִי i Peszitty ܡܥܬܐ i wiernie oddaje lekcję hebrajską עֲצֻמוֹתָיו.

Hiob 21,25

BT: *Drugi zaś kończy w boleści i szczęścia nigdy nie zaznał.*

Fragmety wiersza Hi 21,25 zachowały się w dwu liniach. W linii 5 zachowany tekst brzmi: דן ימות בנפֿשׁ – „Inny umiera z duszą (udręczoną)”, a w linii 6: לֹא אֵכֶל – On nie jadł.

Najpierw omówimy tekst linii 5. Pierwsze wyrażenie דן jest zaimkiem wskazującym „ten” i występuje w funkcji przymiotnika, ale może występować w funkcji rzeczownika i oznaczać „jeden, drugi, jakiś”. W tym wierszu, jak zauważa K. Beyer⁴⁰, wyrażenie דן występuje w funkcji rzeczownika.

⁴⁰ ATTM, s. 556.

Wyrażenie יָמוֹת „umrze” jest to 3 os. 1. poj. Imperfektum od formy podstawowej klasy Qal מוֹת „umierać”.

Wyrażenie kolejne בְּנַפְשׁ jest złożeniem z partykuły ב „w, przy” i rzeczownika נֶפֶשׁ, który w tekstach aramejskich z epoki Qumran i do IV w. może mieć znaczenie „dusza, ja, ludzie”⁴¹.

Tradycje przekładowe:

Tekst masorecki	TrgQ	RtrgHi
זֶה יָמוֹת בְּנַפְשׁ	דִּן יָמוֹת בְּנַפְשׁ	וּדִין יָמוֹת בְּנַפְשָׁא
LXX – ὁ δὲ τελεθῆται ὑπὸ πικρᾶς ψυχῆς		
Peszitta – כִּי יָמוֹת בְּנַפְשָׁא		

Wnioski:

- 1) W tym wierszu stwierdzamy, że fraza zdaniowa TrgQ בְּנַפְשׁ דִּן יָמוֹת jest identyczna z RtrgHi וּדִין יָמוֹת בְּנַפְשָׁא i jest wier-
nym tłumaczeniem hebrajskiego tekstu זֶה יָמוֹת בְּנַפְשׁ.
- 2) Tekst syryjskiej Peszitty jest pod wpływem tekstu greckiego Septuaginty. Widzimy to wyraźnie na przykładzie wyrażenia:
LXX: ὑπὸ πικρᾶς ψυχῆς („z powodu duszy udręczonej”),
P: כִּי יָמוֹת בְּנַפְשָׁא .

Fraza umieszczona w linii 6 wydania oxfordzkiego לֹא אֲכַל „nie jadł” składa się z negacji לֹא i czasownika אֲכַל „jeść”. Ta forma w Hi 21,25 z Qumran określa 3 os. 1. poj. Perfectum Qal czasownika „jeść”⁴².

Tradycje przekładowe:

Tekst masorecki	TrgQ	RtrgHi	LXX	Peszitta
לֹא אֲכַל	לֹא אֲכַל	וּלֹא אֲכַל	οὐ φάγων	כִּי לֹא אֲכַל

Wniosek:

Druga część wiersza w TrgQ לֹא אֲכַל jest identyczna z RtrgHi וּלֹא אֲכַל jako wierna kopia tekstu hebrajskiego – לֹא אֲכַל i zgadza się z tekstem Septuaginty i Peszitty.

Hiob 21,26

BT: A w ziemi leżą razem, obydwu pokrywa robactwo.

⁴¹ ATTM, s. 640.

⁴² ATTM, s. 509.

W w. 26 zachowały się trzy wyrażenia, z których dwa pierwsze על כחדה są wiernym przekładem hebrajskiej lekcji יחד על, identyczne z TrgHi על כחדה i zgodne z lekcją Septuaginty i Peszitty. Po partykule על tekst wiersza uległ zniszczeniu i należałoby się spodziewać, podobnie jak w RtrgHi, wyrazu עפרא. Trzecią formą wyrażenia ליהון wydawcy oksfordzcy⁴³ uzupełniają początkową spółgłoską ajin ע i stąd mamy wyrażenie ע[ליהון „na nich”.

Tradycje przekładowe:

1) Tekst masorecki	TrgQ	RtrgHi	LXX	
יחד על	כחדה על	כחדה על	ὁμοθυμαδόν	
Peszitta – אכסנא חא –				
2) Tekst masorecki	TrgQ	RtrgHi	LXX	Peszitta
עליהם	ע[ליהון	עליהון	αὐτοὺς	אח
3) Tekst masorecki	RtrgHi	LXX	Peszitta	
עפר	עפרא	γῆς	חא	

Wnioski:

- 1) Fraza zdaniowa TrgQ על כחדה na początku wiersza jest identyczna z RtrgHi, z tekstem Peszitty, LXX i jest literalnym przekładem hebrajskiego על יחד⁴⁴.
- 2) Jedną literę ע kolejnego wyrazu wydawcy łączą z ליהון, sugerując wyrażenie ע[ליהון, które byłoby identyczne z RtrgHi עליהון i wiernym przekładem hebrajskiego עליהם. Stwierdzamy w tym wierszu istnienie drugiej tradycji przekładowej, w której Septuaginta i Peszitta oddają przez zaimki z funkcją biernika – αὐτοὺς, אח.
- 3) Zarówno w wierszu 26, jak i w poprzednim wierszu 25 stwierdzamy identyczność obydwu targumów.
- 4) W przekładzie hebrajskiego עפר spotykamy dwie tradycje: Rtrg עפרא oraz LXX γῆς i Peszitta חא.

Hi 21,27

BT: *Wasze myśli są mi już znane i plany, jak chcecie mnie dręczyć.*

⁴³ DJD, s. 96.

⁴⁴ Por. W. Gesenius–F. Buhl, *Hebräisches und Aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament*, Berlin–Göttingen–Heidelberg ¹⁷ 1962, s. 296.

W Hi 21,27 zachowały się trzy wyrażenia w targumie qumrańskim i jedna spółgłoska jod.

Pierwszym wyrażeniem jest wykrzyknik **ארו** („Spójrz! Popatrz!”), który może występować z zaimkiem lub prepozycją i z formami czasownikowymi w Qumran:

- a) Perfectum – Hi 21,27; 32,11; 34,9; 36,9,
- b) Imperfectum – Hi 21,4⁴⁵.

Drugie wyrażenie **ידעת** („wiem, znam”) jest formą czasownikową – 1 os. 1. poj. perf. Peal od **ידע** („wiedzieć, znać”) i występuje w Dn 4,6; Hen 93,2; Hi 21,27; 29,16; 42,2⁴⁶.

Z trzeciego wyrazu została tylko litera jod **י**, co wskazywałoby na istnienie poprzedniej partykuły jak w innych wersjach: TM – **עלי**; Peszitta – **גח**; RtrgHi **דעלי**.

Ostatnie wyrażenie **התעיטון** jest najbardziej dyskutowane przez wydawców i wypada zapoznać się z ich argumentacją. Pierwsi wydawcy Van der Ploeg – Van der Woude⁴⁷ przyjmują formę **התעיטתון** jako korespondującą do TM: **תחמסו**. Rdzeń formy hebrajskiej ma postać **חמס** („działać przemocą”). Natomiast rdzeń formy aramejskiej ma postać **עייט** i stanowi paralełę do **עוין** „radzić”. M. Sokoloff⁴⁸ przyjmuje jedynie formę **התעיט**, której nadaje znaczenie 2. os. 1. mn. – „wyście się naradzali”. K. Beyer⁴⁹ przyjmuje formę **התיעטון** 2. os. 1. mn. Hitpael od innego rdzenia **יעט** „narażać się”.

Wydawcy oksfordzcy⁵⁰ przyjmują formę **התעיטון**, zwracając uwagę na paralelną formę hebrajską **התיעטתון** i obydwie znaczą „naradzać się, spiskować”. Różnica graficzna polega jedynie na pozycji spółgłoski jod. Ponadto, pierwszy czasownik w formie podstawowej może mieć znaczenie „być złośliwy”. Por. syryjską formę **ܐܠܠܐ**.

Targum rabiniczny ma w tym wierszu odrębną lekcję. Formuła wstępna **ידעת ארו** „Oto ja wiem” została oddana paralelnie w formie pasywnej **גליין קדמיי**. Natomiast forma czasownikowa **תחשלון**, korespondująca do **התעיטון**, pochodzi od tematu **חשל** (syr. **ܠܫܠ**) – „podżegać, podejmować jakiś plan”. W klasie Peal o wzmocnionym

⁴⁵ K. Beyer, dz. cyt., s. 522.

⁴⁶ K. Beyer, dz. cyt., s. 593.

⁴⁷ J.P.M. Van der Ploeg–A.S. Van der Woude, dz. cyt., s. 21.

⁴⁸ Sokoloff, dz. cyt., s. 36–37.

⁴⁹ K. Beyer, dz. cyt., s. 599.

⁵⁰ DJD, s. 98.

znaczeniu występuje ten czasownik w naszym wierszu Hi 21,27 „kuć plany przeciw mnie”⁵¹.

Tradycje przekładowe:

1) Tekst masorecki	TrgQ	RtrgHi
הֵן יִדְעָתִי	אֲרוּ יִדְעַת	הָא גְלִיין קִדְמִי
LXX – ὥστε οἶδα	Peszitta – ܐܪܘ ܕܥܝܬܐ	
2) Tekst masorecki	TrgQ	RtrgHi
תַּחֲמוֹסוּ	הַתְּעִישׁוּ {ו} תּוֹן	תַּחֲשִׁלוֹן
LXX – ἐπίκεισθε	Peszitta – ܬܥܝܬܐ ܕܬܘܢ	

Wnioski:

- 1) Pierwsze dwa wyrazy יִדְעָתִי אֲרוּ są wiernym tłumaczeniem hebrajskiego הֵן יִדְעָתִי i zgadzają się z LXX ὥστε οἶδα, tekstem syryjskim ܐܪܘ ܕܥܝܬܐ; paralelne wyrażenia w RtrgHi הָא גְלִיין קִדְמִי są użyte w osnowie pasywnej.
- 2) Interesująca jest lekcja Peszitty. Występujące dwa razy formy czasownikowe – ܬܥܝܬܐ, ܬܥܝܬܐ mają ten sam rdzeń co czasowniki w targumie rabinicznym מַחֲשַׁבְתָּן i w tekście masoreckim מַחֲשַׁבְתֶּיכֶם.
- 3) Forma czasownikowa w TrgQ הַתְּעִישׁוּ {ו} תּוֹן „Wyście spiskowali [przeciw] mnie” jest bliższa lekcji masoreckiej niż lekcji rabinicznej i syryjskiej Peszitty.

Wnioski końcowe

We wnioskach końcowych pragniemy podsumować nasze analizy i wskazać na zależności wzajemne między tekstem masoreckim a trzema targumami aramejskimi, uwzględniając przekłady czasowników, rzeczowników, grup wyrazowych, wyrażeń złożonych.

- 1) Wpływ tekstu masoreckiego na targum qumrański

Przekład dosłowny:

Hi 21,20

Trzy rzeczowniki hebrajskie – dwa pierwsze z zaimkami sufikowymi:

TM: עֵינָיו בִּידּוֹ וּמַחֲמַת ; TrgQ: עֵינֵיהִי בַּמַּפְלָתָהּ וּמַחֲמַת

⁵¹ J. Levy, dz. cyt., t. 1, s. 288–289.

Hi 21,21

Fraza zdaniowa

TM: אֲרוּ מֵא [צְבוּ לֵאלֹהִים בְּבֵיתָה; TrgQ: בְּיָמֵי מֶלֶךְ חֲפִצּוֹ בְּבֵיתָה]

Hi 21,22

Fraza zdaniowa

TM: הוּא רִמִּיא מִדִּין; TrgQ: וְהוּא רָמִים יִשְׁפּוֹט

Hi 21,24

Rzeczowniki + sufiksy

TM: אֲבֵר[וּהִי] [ן גִּרְמוּהִי; TrgQ: עֲצֻמוֹתָיו ... עֲטָנִיו

Hi 21,25

a) Fraza zdaniowa

TM: דִּן יָמוֹת בְּנִפְשׁ; TrgQ: וְזֶה יָמוֹת בְּנִפְשׁ

b) Fraza zdaniowa

TM: לֹא אֵכֵל; TrgQ: לֹא אֵכֵל

Hi 21,26

Grupa wyrazowa

TM: בַּחֲדָה עַל; TrgQ: יַחַד עַל

Partykuła + zaimek sufigowany

TM: עָלֶיהֶם; TrgQ: עָלֵיהֶן

Hi 21,27

Fraza zdaniowa

TM: אֲרוּ יָדַעַת; TrgQ: הֵן יָדַעְתִּי

TM: עָלֵי תַחֲמוֹסוֹ

TrgQ: צָאוּ מִן הַתַּחֲמוֹסוֹ

[יֵהְיוּ הַתַּחֲמוֹסוֹ]

2) Targum qumrański a targum rabiniczny i tekst Peszitty

Hi 21,20

Dosłowne wyrażenia

TrgQ: עֵינֵיהֶם; RtrgHi: עֵינֵיהֶם; P: عَيْنَاهُمْ

Synonimy:

TrgQ: מִפְּלֹתָה; RtrgHi: תִּבְרִיחָה; P: مَفْلُوحَاتِ

TrgQ: מִן רוֹגְזִיחָה; RtrgHi: מִן רוֹגְזִיחָה; P: مِنْ رَوَّاحَاتِ

Hi 21,21

Dosłowne wyrażenia

TrgQ: **אָרוֹם מֵה** ; RtrgHi: **מֵה** ; P: **מֵה**

TrgQ: **בְּבִיתָהּ** ; RtrgHi: **בְּבִיתָהּ** ; P: **בְּבִיתָהּ**

TrgQ: **מִנִּיִן יִרְחוּהִי** ; RtrgHi: **מִנִּיִן יִרְחוּהִי** ; P: **מִנִּיִן יִרְחוּהִי**

Synonimy

TrgQ: **נִזְרִין** ; RtrgHi: **אֶתְפְּלִינוּ** ; P: wyrażenie różne, **לְחַסֵּם**

לְחַסֵּם

Hi 21,22

Wyrażenie opisowe

TrgQ: **הָ** ; TrgHi: **הָאִיפְשֶׁר** ; P: **ל**

Wyrażenia o innym znaczeniu

TrgQ: **רְמִיא** ; TrgHi: **שְׁמִי מְרוּמָא** ; P: -zgadza się z TrgQ: **רְמִיא**

Czasowniki dosłowne

TrgQ: **מְדִין** ; RtrgHi: **דִּיִן** ; P: **נִפְּ**

Hi 21,24

Rzeczowniki paralelne

TrgQ: **אֲבָרְנָהּ** ; RtrgHi: **נִיזוּהִי \ בִּיזוּהִי** ; P: **חֲסֵם**

Rzeczowniki dosłowne

TrgQ: **גְּרִמּוּהִי** ; RtrgHi: **גְּרִמּוּהִי** ; P: **חֲסֵם**

Hi 21,25

Zdania dosłowne

TrgQ: **וְדִין יָמוֹת בְּנִפְשָׁא** ; RtrgHi: **דִּן יָמוֹת בְּנִפְשָׁא** ; P: **חֲסֵם**

חֲסֵם

Hi 21,26

Dosłowna fraza zdaniowa

TrgQ: **כְּחֶדָּה עַל** ; RtrgHi: **כְּחֶדָּה עַל** ; P: **חֲסֵם**

Dosłowne złożenie wyrazowe

TrgQ: **עַל־לִיהוֹן** ; RtrgHi: **עַל־לִיהוֹן**

Zaimki dosłowne: Septuaginta – **αὐτὸς** ; P: **חֲסֵם**

Hi 21, 27

Konstrukcja aktywno-pasywna

TrgQ: **אָרוֹם יִדְעַת** ; RtrgHi: **הָא גְלִיִן קְדָמִי**

Zdania dosłowne

TrgQ: **אָרוֹם יִדְעַת** ; LXX: **ὥστε οἶδα** ; P: **חֲסֵם**

Czasowniki paralelne

TrgQ: התעִישׁוּ {וְ} תוֹן ; RtrgHi: תחשלוֹן

Tradycja Septuaginty

LXX: ἐπίκεισθε μοι ; P: עלִי תחשלוֹן ; RtrgHi: עלי תחשלוֹן

Podsumowanie

W niniejszym opracowaniu artykułu przeszliśmy następujące etapy badawcze: zestawienie tekstów qumrańskich z tekstem masoreckim i innymi przekładami biblijnymi, takimi jak: Septuaginta, dwa targumy aramejskie: rabiniczny i syryjski. Następnie, w świetle pomocy filologicznych, próbowaliśmy ustalić znaczenie dwu targumów: qumrańskiego i rabinicznego. Na ostatnim etapie badawczym ukazałyśmy wzajemne relacje semantyczno-morfologiczne zachodzące pomiędzy trzema aramejskimi targumami: qumrańskim, rabinicznym, syryjskim.

Odnosnie do relacji targumu qumrańskiego do tekstu masoreckiego stwierdzamy duży stopień zależności masoreckiego i można by mówić o wiernym przekładzie, co ukazaliśmy na przykładach porównywanych fraz zdaniowych i związków frazeologicznych.

W związku z odkryciem targumu w Qumran powstał problem relacji tegoż targumu do dwu pozostałych, mianowicie do targumu rabinicznego i targumu syryjskiego. Jest to problem dopiero rodzący się w nauce i nierozwiązany. Dotychczasowa sugestia znanego amerykańskiego arameisty Josepha A. Fitzmyera brzmi: (*qumrański targum*) *różni się znacząco od późniejszego targumu Hioba, znanego przed odkryciem rękopisów qumrańskich*⁵².

W oparciu o krótki tekst Hi 21,20–27 możemy już wiele powiedzieć o przekładach aramejskich. Generalnie można stwierdzić, że istnieją podobieństwa i różnice na płaszczyźnie leksykalnej i semantycznej.

Pod pojęciem podobieństw wyróżniamy:

- a) dosłowne wyrażenia,
- b) czasowniki dosłowne,
- c) synonimy: rzeczowniki i czasowniki paralelne,
- d) zdanie dosłowne,
- e) dosłowna fraza zdaniowa.

⁵² J.A. Fitzmyer, dz. cyt., s. 46.

Porównując w danym fragmencie trzy targumy, stwierdzamy istnienie następujących różnic leksykalno-semantycznych:

- a) wyrażenie opisowe,
- b) wyrażenia o innym znaczeniu,
- c) strona aktywno-pasywna,
- d) tradycja Septuaginty.

Powyższy opis tekstu Hi 21,20–27 ukazuje nam bogatą skalę podobieństw i różnic, jakie zachodzą pomiędzy trzema targumami aramejskimi, co stanowi zachętę do dalszych prac komparatystycznych.

Summary

This short study compares the targumic text of Job 21,20–27 with the masoretic text and with other Aramaic targums: the rabbinic targum and the Peshitta. The comparison of the three Aramaic targums shows both similarities and the differences at semantic and lexical levels.

The similarities include literal phrases, synonyms – nouns and parallel verbs, literal verbs, literal sentences and literal word compounds. Some of the differences are periphrastic expressions, phrases with different meaning, active-passive constructions and traditions of the Septuagint .

We also demonstrate the influence of the masoretic text upon the targum of Job in Qumran with regard to morphological and semantic elements such as literal phrases, suffixed nouns and verbs with adverbial prepositions.

This research, which offers an insight into one short text of the targum of Job in Qumran, encourages us to explore the other 36 fragments of this targum to describe the transmission of the masoretic text in the Qumran community.